

Ders 10

Зат атоочтун жак категориясы

Şahıs kategorisi hem isme hem fiile ait kategori olup failin ve fiilin kimliğini, eylemin kimin tarafından yapıldığını gösterme görevini yapar. Her şahsın kendine has ekleri vardır. Onlara şahıs ekleri denir. İşte bu üç şahsın tekil ve çoğul, bazı dillerde nezaket şekillerini de belirten eklerinden oluşan paradigmalarına *şahıs kategorisi* adı verilir.

Kırgızcada şahıs ekleri:

I. -мын, -быз
II. -сың, -сыңар
-сыз -сыздар
III. -

Türkiye Türkçesinde şahıs ekleri:

-im; -iz
-sın; -sınız
-sınız -sınız
-

Çekimi:

Мен студентмин
Сен студентсиң
Сиз студентсиз
Ал студент __ __

Ben öğrenciyim
Sen öğrencisin
Siz öğrencisiniz
O öğrenci __ __

Биз студентпиз
Силер студентсиңер
Сиздер студентсиздер
Алар студент(тер)__ __

Biz öğrenciyiz
Siz öğrencisiniz
Sizler öğrencisiniz
Onlar öğrenciler __ __

Şahıs zamirleri çekimi:

I.	мен <u>мин</u>	биз <u>биз</u>	ben <u>im</u>	biz <u>iz</u>
II.	сен <u>сиң</u>	силер <u>сиңер</u>	sens <u>in</u>	sizs <u>iniz</u>
	сиз <u>сиз</u>	сиздер <u>сиздер</u>	sizs <u>iniz</u>	sizlers <u>iniz</u>
III.	ал __ __	алар __ __	о __ __	onlar __ __

İsmin şahıs çekimi, öznenin farklı vasıf ve niteliklerini, kimliğini yansıtmak üzere yüklemle yapılır. Genelde isimlerden oluşan bu yüklem, isimleşmiş hallerinde sıfat, sayı, zamirlerden ve isim-fiillerden de oluşabilmekte ve şahıs eki alabilmektedir.

Мен жашмын, кыргызмын, он сегиздемин, узун бойлуумун.
(İsim, isim, sayı, sıfat)

Силер көпсүңөр, тентексиңер, мени эч укпайсыңар.
(Sayı, sıfat, fiil)

Биз жарыштын биринчилерибиз.
(Sayı)

Тизмеде жоктор – ошол күнү сабакка келбегендер.
(Sıfat-fiiller)

İsmin şahıs kategorisi yüklem olarak olumsuzluğu ve soruyu da yansıtır. Olumsuzluk ismin peşinden gelen *эмес* kelimesiyle yapılır. Şahıs ekleri **olumsuz ifade ederken** isme değil, *эмес*'e eklenir.

<i>Мен учкуч эмесмин.</i>	Ben pilot değilim.
<i>Сен менин жакыным эмессиң.</i>	Siz benim yakınım değilsiniz
<i>Биз бул жактык эмеспиз.</i>	Biz buralı değiliz.
<i>Директор сиз эмессизби?</i>	Müdür siz değil misiniz?

Kırgızcadaki isimlerinin ek sıralamasında şahıs ekleri çoğul, iyelik, hal eklerinden sonra, soru ekinden önce gelebilmektedir.

Soru eki olumlu durumda isme, olumsuz durumda *эмес* kelimesine eklenir.

Мен оорумунбу?	Ben hasta mıyım?
Сен оорусуңбу?	Sen hasta mısın?
Сиз оорусузбу?	Siz hasta mısınız?
Ал оорубу?	O hasta mı?
Биз оорубузбу?	Biz hasta mıыз?
Силер оорусуңарбы?	Siz hasta mısınız?
Сиздер оорусуңдарбы?	Siz (-ler) hasta mısınız?
Алар оорубу?	Onlar hasta mı?

Мен оору эмесминби?	Ben hasta değil miyim?
Сен оору эмессиңби?	Sen hasta değil misin?
Сиз оору эмессизби?	Siz hasta değil misiniz?
Ал оору эмеспи?	O hasta değil mi?
Биз оору эмеспизби?	Biz hasta değil miyiz?
Силер оору эмессиңерби?	Siz hasta değil misiniz?
Сиздер оору эмессиздерби?	Siz(ler) hasta değil misiniz?
Алар оору эмеспи?	Onlar hasta değiller mi?

Көнүгүүлөр

1. Аşağıdaki kelimelerin şahıs çekimlerini yapınız, onlarla cümle kurunuz: *жазуучу, картаң, сараң эмес, тууган, калпычы эмес.*

2. Cümlelerin anlamına göre kelimelere olumlu, olumsuz şahıs ekleri ekleyiniz.

Биз сенин сөзүңө ишенебиз, анткени сен калпычы..... . Сиз азыр олуттуу бир фирманын жетекчиси..... , өзүңүзгө ылайык чөйрө күтүшүңүз керек. Ал биздин жакын дос....., чакырсаң келбей койбос. Сиз бул тармакта таанылган адис....., алды менен сиз менен кеңешели дедик. Силер али жаш..... , келечегинер алдыда, улуулардын сөзүн эске алганыңар дурус. Мен бул иште жаңы....., тажырыйбасыз....., башка бирөөнөн сурасаңыз. Сиздер Венгриядан келген коноктор.....(?), мен сиздерди издеп жүргөм.

3. Bu sorulara olumlu, olumsuz cevaplar veriniz.

Сиз биздин үй - бүлө докторубуз эмессизби?

Сиз да түрк болсоңуз керек, туурабы?

Менин кызым архитектор, сиз дагыбы?

Жаратылышты коргоо боюнча келген адис сизсизби?

Отеллону ойногон артист сизсизби?

Алло, сиз кимсиз?

4. Kendinizi niteleyen -5; karşıdaki insanı (сен, сиз) niteleyen -5; 3. kişiyi niteleyen 5 tane vasfı çekimli şekilde yazınız. Olumlu ya da olumsuz olabilir.

Örnek: Мен сергекмин, уйкучу эмесмин.
Сен өжөрсүң, таланттуусуң.
Сиз күнөөлүү эмессиз, абдан боорукерсиз.
Ал немец эмес, австриялык.

5. Diyalogları okuyunuz, benzer diyaloglar yaparak pratik yapınız.

- Алло, бул ким экен?
- Мен Жаркынаймын, сиз кимсиз?
- Мен Жибектин апасымын.
- Мен Жибектин теңтушумун. Мага Жибек керек эле.
- Жибек мектепте. Сен да мектептесинби?
- Жок, мен үйдөмүн.
- Жибек, менимче, китепканада. Үйгө келбеди.